

İHSAN
ALLAH'I GÖRÜYORMUŞÇASINA
YAŞAMAK

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ... قَالَ :
”الْإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ...”

Ebû Hüreyre'nin (ra) naklettiğine göre,
Resûlullah (sav) ... şöyle buyurmuştur:
“İhsan, Allah'ı görür gibi ibadet etmendir.
Sen O'nu görmüyor olsan da O seni görmektedir...”

(B4777 Buhârî, Tefsîr, (Lokman) 2)

عَنْ حُدَيْفَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ :
”لَا تَكُونُوا أُمَّعَةً تَقُولُونَ: إِنَّ أَحْسَنَ النَّاسِ أَحْسَنًا، وَإِنْ ظَلَمُوا ظَلَمْنَا، وَلَكِنْ
وَطَّنُوا أَنْفُسَكُمْ، إِنَّ أَحْسَنَ النَّاسِ أَنْ تُحْسِنُوا، وَإِنْ أَسَاءُوا فَلَا تَظْلِمُوا.“

عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ:
”أَفْضَلُ الْفَضَائِلِ أَنْ تَصِلَ مَنْ قَطَعَكَ، وَتُعْطِيَ مَنْ مَنَعَكَ، وَتَصْفَحَ
عَمَّنْ شَتَمَكَ.“

عَنْ شَدَادِ بْنِ أَوْسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ:
”إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ...“

Huzeyfe (b. Yemân) tarafından nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“İnsanlar iyilik yaparlarsa biz de iyilik yaparız, zulmederlerse biz de zulmederiz.’ diyen zayıf karakterli kimseler olmayın. Bilakis iyilik yaptıklarında insanlara iyilikle karşılık vermeyi, kötülük yaptıklarında ise onlara zulmetmemeyi alışkanlık hâline getirin.”*

(T2007 Tirmizî, Birr, 63)

Sehl b. Muâz b. Enes’in, babasından naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Faziletlerin en üstünü, seninle akrabalık bağlarını kesenle ilişkini sürdürmen, sana vermeyene vermen, sana kötü söz söyleyeni bağışlamandır.”*

(HM15703 İbn Hanbel, III, 439)

Şeddâd b. Evs’ten rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Allah, her işte ihsanı (güzel davranmayı) emretmiştir...”*

(T1409 Tirmizî, Diyât, 14; M5055 Müslim, Sayd, 57)

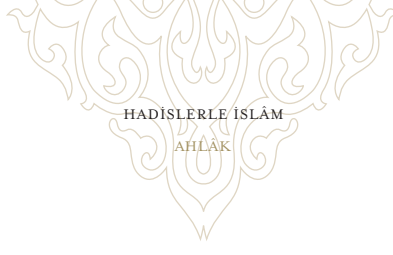
Hz.

Ömer anlatıyor: “Bir gün Resûlullah’ın yanında iken bir adam çıkageldi. Elbisesi bembeyaz, saçları simsiyahtı ve üzerinde herhangi bir yolculuk belirtisi yoktu. Üstelik aramızda onu tanıyan da yoktu. Peygamber’in (sav) yanına oturdu; dizlerini onun dizine dayayıp ellerini uylukları üzerine koydu. Sonra da, ‘Ey Muhammed! Bana İslâm’ı anlat.’ dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: *‘İslâm, Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın elçisi olduğuna şahitlik etmen; namazı kılman, zekâtı vermen, Ramazan orucunu tutman ve eğer gücün yetiyorsa hac-cı yerine getirmendir.’* Bu sözler üzerine adam, ‘Doğru söyledin!’ dedi. Biz ise, adamın hem soru sorup hem de onu tasdik etmesine şaşırдық. Sonra, ‘Bana imanı anlat.’ dedi. O da, *‘İman; Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe ve iyisi ve kötüsüyle kadere inanmandır.’* şeklinde karşılık verdi. Adam yine, ‘Doğru söyledin!’ deyip peşinden, ‘Bana ihsanı anlat.’ dedi. O da şöyle söyledi: *‘İhsan, Allah’ı görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Çünkü sen O’nu görmeden de O seni görmektedir.’* Daha sonra adam, ‘Bana kıyameti anlat.’ dediğinde, Peygamber (sav), *‘Bu konuda kendisine soru sorulan kimse, soruyu sorandan daha bilgili değildir.’* dedi. Adam, ‘Öyleyse bana onun alâmetlerini söyle.’ deyince, şunları saydı: *‘Cariyenin efendisini doğurması ve yalın ayak, çıplak, fakir sürü çobanlarının yüksek binaları yapmada yarıştıklarını görmendir.’* Sonra adam gitti. Bir süre sonra Hz. Peygamber bana soru soranın kim olduğunu bilip bilmediğimi sordu. Ben, ‘Allah ve Resûlü en iyisini bilir.’ dediğimde şunu ifade etti: *‘O, Cibrîl idi. Size dininizi öğretmeye gelmişti.’*”¹ Vahiy elçisi Cebrail bu defa insan suretinde gelmişti. Kutlu Nebî’ye soru sorarken aslında İslâm’ın temel öğretilerinin daha iyi anlaşılmasını sağlıyordu. İlk önce Müslüman olmanın esaslarını öğrenmek istedi. Ardından mümin olmayı sağlayan inanç esaslarını sordu. Beklediği cevapları aldı. Kişinin belirtilen görevleri yerine getirirken nasıl bir davranış içinde olması gerektiği de önemli idi. Onun için de, “İhsan nedir?” sorusunu sordu. “İhsan”, yapılması gereken şeyi en iyi şekilde bilme ve güzel bir şekilde yerine getirme, başkasına iyilik etme,² Allah’a kulluk, her görevi en iyi şekilde, önemseyerek, hakkıyla ve lâıyık vechiyle yapma³

¹ M93 Müslim, İman 1; B50 Buhârî, İmân, 37.

² RM7 İsfehâni, Müfredât, 399.

³ Elmalılı, Hak Dini, V, 3118.

anlamına gelmekteydi. Yapılan bir işin ihsan seviyesine ulaşabilmesi için kişinin öncelikle, ne yaptığının farkında olması ve onu en uygun, en güzel şekilde uygulaması gerekmekteydi. Hz. Ali'nin, "Kişinin değeri, işindeki ihsanıyla ölçülür."⁴ sözü de bir insanın hem kendisinin hem de yaptığı işlerin değerinin, ortaya koyacağı anlamlı, ölçülü, güzel davranışlarla değer kazanacağını ifade etmektedir.

Diğer taraftan ihsanın, amellerdeki ihlâs ve murakabe yani Allah'ın insanları görüp gözetmesi anlamına geldiği de söylenmiştir.⁵ Cibrîl hadisinde geçen, "İhsan" kavramının, başka bir rivayette, "Allah'tan, O'nu görüyor gibi sakınmandır."⁶ şeklinde zikredilmesi de bu yaklaşımı teyit etmektedir. Buna göre ihsan, kişinin kulluk görevini yerine getirirken Allah'ın kendisini gördüğünü, davranışlarını gözetlediğini hissetmesidir. Bu şekilde ihsan ile hareket edenler, "Allah, her an beni görmektedir, her yaptığımı bilmektedir, benim kalbimden geçenlerden bile haberdardır."⁷ duygularını taşıyacaklardır. İnsanlardan kimileri, sorumlu oldukları şeyleri sırf üzerlerinden sorumluluk gitsin diye yaparlar. Gerçek ihsana ulaşanlar ise yaptıkları her şeyi, Yüce Allah'ın kendilerini görüp murakabe ettiğinin farkında olarak samimi bir ruh ve ihlâsla yerine getirirler.⁸ "Nerede olursanız olun, Allah sizinle beraberdir."⁹ "Göklerdeki ve yerdeki her şeyi Allah'ın bildiğini görmüyor musun?"¹⁰ gibi birçok âyette aynı şekilde Yüce Yaratıcı'nın murakabesi vurgulanmakta ve her şeyden haberdar olan, her zaman ve her yerde yapılanlara şahit olan Allah'a bilinçli bir şekilde ibadet edilmesi gereğine işaret edilmektedir. Nitekim Resûlullah da (sav) "ihsan"ı, "Allah'ı görür gibi ibadet etmelidir. Sen O'nu görmüyor olsan da O seni görmektedir."¹¹ şeklinde tanımlayarak aynı gerekliliğe vurgu yapmaktadır.

İşte "ihsan" insana ince bir düşünce ve hassasiyet duygusu kazandırır. İnsanı saflaştırır, arındırır ve her an Rabbinin huzurunda olma duygusu ile olgunlaştırır. Bütün amellerin, ihlâs ve samimiyetle en iyi şekilde yerine getirilmesini sağlar.

"O, yarattığı her şeyi en mükemmel şekilde yapandır."¹² "O sizi şekillendirdi ve şeklinizi en güzel şekilde yaptı."¹³ "Yaratıcıların en güzeli."¹⁴ "İyi bilen bir toplum için Allah'tan daha güzel hüküm veren kim olabilir?"¹⁵ "Allah ona hakikaten güzel bir rızık ihsan etmiş!"¹⁶ âyetlerinde Allah'ın en mükemmel yaratıcı, düzenleyici, kullarına karşı son derece lütufkâr ve cömert olduğu "ihsan" kavramıyla vurgulanmaktadır. "Allah sana nasıl ihsan etti ise, sen de öyle ihsanda bulun!"¹⁷ âyeti de kullarına karşı en güzel şekilde "ihsan"

⁴ RM7 İsfehâni, *Müfredât*, 399.

⁵ İE1/387 İbnü'l-Esir, *Nihâye*, I, 387.

⁶ M99 Müslim, *İmân*, 7.

⁷ KRS332 Kuşeyrî, *Risâle*, s. 332.

⁸ RŞ1/140 Kastallâni, *İrşâdü's-sârî*, I, 140.

⁹ Hadîd, 57/4.

¹⁰ Mücâdele, 58/7.

¹¹ B4777 Buhârî, *Tefsîr*, (Lokman) 31.

¹² Secde, 32/7.

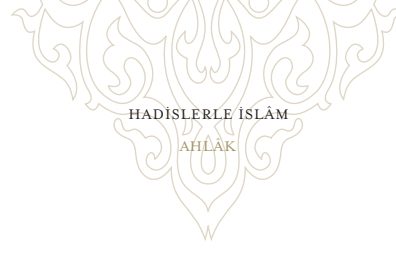
¹³ Tegâbün, 64/3.

¹⁴ Sâffât, 37/125.

¹⁵ Mâide, 5/50.

¹⁶ Talâk, 65/11.

¹⁷ Kasas, 28/77.

ile muamele eden Allah'a karşı, kulların da "ihsan" ile mukabele etmeleri istenmiştir. Zira, "İhsan ile davranmanın karşılığı, aynı şekilde ihsandır."¹⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de ihsan ile hareket edenlere "muhsin" denilmekte ve bu kimselerin bazı özelliklerine değinilmektedir: "İşte bu âyetler, hikmet dolu Kitab'ın âyetleridir. Muhsin olanlara (iyilik yapanlara) bir hidayet ve bir rahmettir. Onlar ki namazı kılarlar, zekâtı verirler. Onlar âhirete de kesin olarak inanırlar. Onlar, Rableri tarafından gösterilen doğru yol üzerindedirler, kurtuluşa erenler de yalnız onlardır."¹⁹ "Onlar, bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler, insanları affederler, çirkin bir iş yaptıkları yahut nefislerine zulmettikleri zaman Allah'ı hatırlarlar."²⁰ Neticede de Allah katında bu amellerinden dolayı mükâfatlandırılırlar.²¹

Muhsinler her türlü iyi hasleti kendilerinde toplamak için çaba sarf eden, yaptıkları işleri de en güzel şekilde yerine getirmek için gayret gösteren kişilerdir. Çünkü en güzel olanı en güzel şekilde yapan Allah,²² aynı şekilde insanlardan da işlerini güzel yapanlara muhabbet besler, onlara sevgi ve merhametiyle muamele eder.²³ Bundan dolayı Peygamber Efendimiz, "Allah'ım! Benim yaratılışımı güzel kıldığın gibi ahlâkımı da güzelleştir."²⁴ şeklinde dua etmiştir. Çünkü en güzel surette yaratılan insanın sorumluluklarını da en iyi şekilde yerine getirmesi sürekli ihsan ile karşılaşması için gereklidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, "Hayır, öyle değil! Kim 'ihsan' derecesine yükselerek özünü Allah'a teslim ederse, onun mükâfatı Rabbinin katındadır. Artık onlara korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir."²⁵ ve "Kimin dini, ihsan sahibi olarak kendini Allah'a teslim eden ve hakka yönelen İbrâhim'in dinine tâbi olan kimsenin dininden daha güzel olabilir?"²⁶ âyetlerinde inancın gereğinin ihsan ile yerine getirilmesinin önemine vurgu yapılmakta ve bu şekilde davrananların mükâfat görecekleri bildirilmektedir. Peygamber Efendimiz de buna binaen, abdest alırken itina gösteren, huşû içerisinde ve güzelce abdest alan kimsenin namaz kılanı kadar geçirdiği süredeki günahlarının affolunacağını müjdelemiştir.²⁷ Bu durumun oruç, zekât, hac, kurban gibi diğer bütün ibadetler için de geçerli olduğunu değişik münasebetlerde belirtmiştir.

İhsan, sadece Allah'ın huzurunda ve ibadetlerde değil aynı zamanda insan ilişkilerinde ve canlı cansız bütün varlıklar karşısında geçerli olan bir erdemdir. İhsanda bulunulacak insanların başında ana baba, yakın akrabalar, yetimler, yoksullar, yakın komşular, uzak komşular, arkadaşlar, hizmetçiler gelmektedir.²⁸ Allah'ın anne babaya ihsanı kendisine kulluktan sonra zikretmesi²⁹ ve "Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin

¹⁸ Rahmân, 55/60.

¹⁹ Lokmân, 31/2-5.

²⁰ Âl-i İmrân, 3/134-135.

²¹ Zâriyât, 51/15-16.

²² Secde, 32/7.

²³ Bakara, 2/195.

²⁴ HM3823 İbn Hanbel, I, 403.

²⁵ Bakara, 2/112.

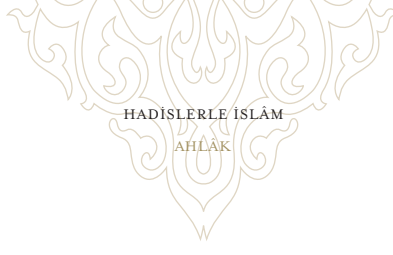
²⁶ Nisâ, 4/125.

²⁷ B160 Buhârî, Vudû,' 24;

M543 Müslim, Tahâret, 7.

²⁸ Bakara, 2/83; Nisâ, 4/36.

²⁹ Nisâ, 4/36, İsrâ, 17/23.

yanında yaşlanırsa, sakın onlara 'öf!' bile deme; onları azarlama, onlara saygılı, güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçakgönüllülikle üzerlerine kol kanat ger."³⁰ buyurması onlara karşı ideal davranışın ihsan şeklinde olmasına işaret etmektedir. Allah Resûlü aynı şekilde anne babanın çocuklarla olan ilişkilerinde de ihsanı elden bırakmamaları, onları terbiye edip iyi birer insan olarak topluma kazandırırken iyilikle davranmalarını istemiştir. O, "Kim yanındaki cariyeyi terbiye eder ama ihsan ile terbiye eder, okutup yetiştirir ama ihsan ile okutup yetiştirirse, özgürlüğüne kavuşturur sonunda da evlen(dir)irse iki mükâfat kazanır."³¹ hadisinde de işlerin ihsan ile yapılmasının gerekliliği ve bu şekilde yapılması hâlinde mükâfatının da kat kat verileceğini vurgulamaktadır.

Peygamber Efendimiz, "İnsanlar iyilik yaparlarsa biz de iyilik yaparız, zulmederlerse biz de zulmederiz." diyen zayıf karakterli kimseler olmayın. Bilakis iyilik yaptıklarında insanlara iyilik yapmayı, kötülük yaptıklarında ise onlara zulmetmemeyi alışkanlık hâline getirin."³² buyurur. Buna göre insanların kendi aralarında yaptıkları davranışların ihsan boyutuna ulaşması için karşılık beklenmeden sırf Allah rızası için yapılması gerekir. Öte taraftan hata ve bilgisizlik gibi nedenlerle yapılan kötülöklere karşı da aynı şekilde kötülökle cevap verilmemesinin gereği vurgulanır. İnsanların fazileti de zaten bu durumlarda sergiledikleri tutumlarda ortaya çıkar. Allah Resûlü bu şekilde yapılan kötülöklere karşılık verilmeyerek ihsanda bulunulmasını ister. Çünkü bazı durumlarda muhataba iyilikte bulunularak bazen de yaptığı kötülöğe karşılık verilmeyerek ihsanda bulunulur.

Allah Resûlü akrabalara karşı ihsan hususunda da, "Faziletlerin en üstünü, seninle akrabalık bağlarını kesenle ilişkini sürdürmen, sana vermeyene vermen, sana kötü söz söyleyeni bağışlamandır."³³ buyurur. O, "Komşuna ihsanda bulun ki mümin olasın."³⁴ buyurmakla komşulara gösterilmesi gereken ideal tavrı, bir anlamda inanan insan olmanın öncelikli gereği olduğuna işaret eder.

Müminler her işlerinde ihsan ile hareket ederler. "Allah her işte ihsanı (güzel davranmayı) emretmiştir. (Savaşta bile) öldüreceğiniz zaman öldürmeyi ihsan ile (en iyi şekilde) yapın. Hayvan keseceğiniz zaman kesme işini ihsan ile (en iyi şekilde) yapın. Kesecek kimse bıçağını iyi bilesin ve hayvanı sakinleştirsin."³⁵ hadisinde de bu durum örnek verilerek izah edilmektedir. Buna göre keşilecek hayvan ürkmemesi, korkmaması için rahatlatılmalı, eziyet görmemesi için de bıçak iyice bilenmelidir.

³⁰ İsrâ, 17/23-24.

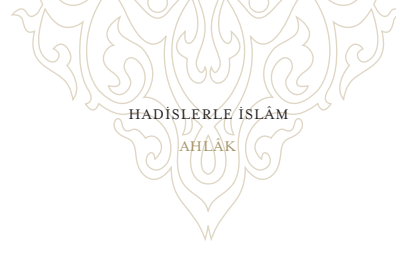
³¹ B2547 Buhârî, İtk, 16; İM1956 İbn Mâce, Nikâh, 42.

³² T2007 Tirmizî, Birr, 63.

³³ HM15703 İbn Hanbel, III, 439.

³⁴ T2305 Tirmizî, Zühd, 2.

³⁵ T1409 Tirmizî, Diyât, 14; M5055 Müslim, Sayd, 57.

“Şüphesiz Allah, adaleti, ihsanı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar.”³⁶ âyetinde adalet ve ihsan ilkelerinin uygulanması emredilmektedir. Allah’a ve diğer insanlara karşı sorumlulukları bulunan insanlar için her iki özellik de önem arz etmektedir. Adalet, borcunu vermek, alacağını istemektir; görevini yerine getirmek ve hakkını almaktır. İhsan ise borcundan daha fazlasını vermek, alacağından daha azına razı olmaktır.³⁷ Buna göre adalet, hakkaniyet ve eşitlik ilkeleri ile hareket etmek anlamına gelirken, ihsan ise gerektiği zaman haklarından feragat etmek, verilen görevlerin daha ötesini yapmak olarak anlaşılmaktadır. Buna göre, kişinin vadesi geldiğinde alacağını istemesi adaletin gereği iken normal şartlarda bu hakkından vazgeçmesi ise ihsandır. Kur’ân-ı Kerîm’de, “..Her kimin kisası, kardeşi (öldürülenin kardeşi, velisi) tarafından affedilirse artık aklın ve dinin gereklerine uygun yol izlemek ve ihsanla diyet ödemek gerekir.”³⁸ âyetinde de aynı şekilde kişinin kisas talep etmesinin adalet ilkesinin gereği olduğuna, ancak suçlunun affedilerek kısıstan vazgeçilmesi durumunda diyeti güzelce ödemenin ihsan kapsamına girdiğine işaret edilmektedir.

Borç alıp verme, aile içi haklar ve boşanma gibi durumlarda da ilişkilerin adaletin ötesinde yani ihsan düzeyinde olması istenmiştir. Ebû Hüreyre anlatıyor: “Bir adamın Peygamber Efendimizden genç bir deve alacağı vardı. Bu zât Peygamber Efendimize gelerek alacağını istedi. Hz. Peygamber de, ‘Bu adama devesini verin.’ buyurdu. Sahâbiler onun alacağına denk bir deve aradılarsa da bulamadılar. Ancak ondan daha değerli bir deve bulabildiler. Peygamber Efendimiz, ‘(Bulabildiğinizi) ona verin.’ buyurdu. Bunun üzerine bedevî, ‘Benim borcumu tastamam verdin, Allah da senin mükâfatını tastamam versin.’ dedi. Ardından Resûlullah da (sav), ‘Sizin en hayırlınız, borcunu ihsan ile (en güzel şekilde) ödeyeninizdir.’ buyurdu.”³⁹ Bu şekilde de kişinin herhangi bir şarta bağlı olmaksızın borcundan fazlasını vermek suretiyle ihsanda bulunabileceği anlaşılmaktadır.

Aile içi haklar ile ilgili olarak da Kutlu Nebî, “Sizin kadınlarınız üzerinde haklarınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlarınız üzerindeki hakkınız, sevmediğiniz kimseleri evinize sokmamaları ve hoşlanmadığınız kimselerle konuşmamalarıdır. Dikkat edin! Onların sizin üzerinizdeki hakları ise yedirmek ve giydirmek hususlarında ihsanda bulunmanızdır.”⁴⁰ hadisinde de erkeklere, hanımlarını en iyi şekilde giydirmeyi, yedirip içirmeyi tavsiye etmiştir. Burada kişinin hanımının ihtiyaçlarını adalet seviyesinde

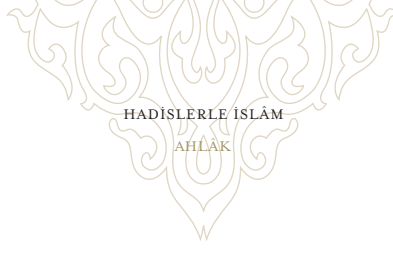
³⁶ Nahl, 16/90.

³⁷ RM7 İsfehâni, Müfredât, 400.

³⁸ Bakara, 2/178.

³⁹ B2393 Buhârî, İstikrâz, 7.

⁴⁰ T1163 Tirmizî, Ridâ, 11.

yerine getirmesinin ötesinde şartların, imkânların elverdiğinin en iyisinin, en güzelinin sağlanması tavsiye edilmektedir.

Boşanma ile ilgili olarak da âyette, “*Boşama iki defadır. Bunun ardından ya iyilikle tutmak ya da ihsan ile (güzelce) serbest bırakmak gerekir.*”⁴¹ buyru-lararak evliliğin devamında iyilik istendiği gibi, boşanma durumunda da iyilik ve ihsan ile davranılması istenmektedir. Bu şekilde adaletin teminin-den sonra güzel davranışların devam ettirilmesi, aileler arasındaki husu-metin sona ermesi, gerek boşanma esnasında, gerekse sonrasında boşanan çiftlerin birbirlerine karşı Müslüman’a yakışır bir güzellikte davranışlar sergilemelerini sağlayacaktır.

Neticede ihsan, gerek ibadetlerin ve gerekse bütün davranışların Al-lah rızası gözetilerek, içtenlikle, karşılıksız, en güzel şekliyle yerine geti-rilmesi demektir. Bütün eylemlerin anlamlı ve değerli olmasının, kişiye ve topluma yararlı olmasının yolu da budur. “*Sözü dinleyip de ona en güzel bir şekilde uyanlar, Allah’ın hidayete erdirdiği kimselerdir. İşte onlar akıl sahiplerinin kendileridir.*”⁴² âyeti de sözün en güzeline ihsan ile uyanların hidayete eren akıllı kimseler olduklarını çarpıcı bir şekilde vurgulamaktadır.

⁴¹ Bakara, 2/229.

⁴² Zümer, 39/18.